Gelişten Geri Dönüşe: Suriyeli ve Afgan Göçünün Türkiye Ekonomisine Etkileri (2011–2026)

Sait ÇİFÇİ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doğal Afetlerin Risk Yönetimi

Özet

Türkiye, 2011'den bu yana dünyanın en kalabalık sığınmacı nüfusuna ev sahipliği yapan ülke olmuş; bu nüfus 2021'de zirveye ulaştıktan sonra, özellikle Aralık 2024'te Suriye'deki rejim değişikliğiyle birlikte hızla azalmaya başlamıştır. Bu çalışma, Suriyeli ve Afgan kökenli göçün Türkiye ekonomisine etkilerini 2011–2026 dönemi için emek piyasası, kamu maliyesi, girişimcilik ve dış ticaret, konut piyasası ve geri dönüş süreci olmak üzere beş kanal üzerinden incelemektedir. Çalışmada Göç İdaresi Başkanlığı, TÜİK, SGK ve uluslararası kuruluşların verileri ile ulusal ve uluslararası literatür betimsel ve karşılaştırmalı yöntemle değerlendirilmiştir. Bulgular, göçün ekonomiye etkisinin tek yönlü olmadığını göstermektedir: göçmen emeği emek yoğun sektörlerde maliyet avantajı ve üretim esnekliği sağlarken kayıt dışılığı derinleştirmiş, düşük vasıflı yerli işgücü üzerinde rekabet baskısı yaratmış ve kamu hizmetlerine ek yük getirmiştir. Suriyeli göçü büyük ölçüde geçici koruma ve uluslararası finansmanla yönetilirken, Afgan göçü düzensiz göç ve sınır dışı etme ekseninde şekillenmiştir. 2024 sonrasındaki geri dönüş dalgası ise emek yoğun sektörlerde yeni bir işgücü arzı sorunu doğurma potansiyeli taşımaktadır. Çalışma, göç politikasının güvenlik merkezli yaklaşımdan emek piyasası planlamasını da içeren ekonomik bir çerçeveye taşınması gerektiği sonucuna varmaktadır.

Anahtar Kelimeler: göç ekonomisi, Suriyeli sığınmacılar, Afgan göçü, kayıt dışı istihdam, gönüllü geri dönüş

JEL Kodları: F22, J61, O15

Abstract

The Economic Impact of Syrian and Afghan Migration on Türkiye: From Arrival to Return (2011–2026)

Since 2011, Türkiye has hosted the world's largest refugee population; after peaking in 2021, this population has declined rapidly, particularly following the change of regime in Syria in December 2024. This study examines the economic impact of Syrian and Afghan migration on Türkiye over 2011–2026 through five channels: the labour market, public finance,

entrepreneurship and foreign trade, the housing market, and the return process. Using data from the Presidency of Migration Management, TurkStat, the Social Security Institution and international organisations, together with the national and international literature, the study applies a descriptive and comparative approach. The findings show that the economic impact of migration is not one-directional: migrant labour has provided cost advantages and production flexibility in labour-intensive sectors, while deepening informality, creating competitive pressure on low-skilled native workers and increasing the burden on public services. Syrian migration has largely been managed through temporary protection and international funding, whereas Afghan migration has been shaped by irregular migration and deportation. The post-2024 return wave may create a new labour supply problem in labour-intensive sectors. The study concludes that migration policy should move from a security-centred approach to an economic framework that includes labour market planning.

Keywords: economics of migration, Syrian refugees, Afghan migration, informal employment, voluntary return

1. Giriş

Göç, insan kaynaklı afetler arasında etkisi en uzun süren ve en çok boyutlu olanlardan biridir. Göç veren ve göç alan bölgelerin demografik, toplumsal ve ekonomik yapılarında kalıcı değişikliklere yol açar. Yazarın 2020 tarihli çalışmasında Türkiye'ye yönelen Afgan ve Suriyeli göç dalgaları ağırlıklı olarak nedenleri, hukuki statüleri ve toplumsal sonuçları açısından karşılaştırılmıştı (Çifçi, 2020). Aradan geçen altı yılda tablo köklü biçimde değişmiştir.

Birincisi, Türkiye'deki geçici koruma altındaki Suriyeli sayısı 2021'de yaklaşık 3,74 milyonla zirveye ulaşmış, ardından sürekli azalmıştır. İkincisi, 8 Aralık 2024'te Suriye'de Baas rejiminin çökmesiyle gönüllü geri dönüşler belirgin biçimde hızlanmıştır. Üçüncüsü, Ağustos 2021'de Taliban'ın Afganistan'da yönetimi ele geçirmesinin ardından Afgan göçü yeniden yoğunlaşmış, ancak Türkiye'nin bu göçe yanıtı Suriyelilere uygulanan geçici koruma modelinden farklı olarak düzensiz göçle mücadele ve sınır dışı etme ekseninde şekillenmiştir. Dördüncüsü, aynı dönemde Türkiye ekonomisi yüksek enflasyon, kur oynaklığı ve 6 Şubat 2023 depremlerinin yarattığı ağır yıkımla karşı karşıya kalmıştır.

Bu gelişmeler, göçün ekonomik etkilerinin yalnızca "geliş" aşamasında değil, "kalış" ve "geri dönüş" aşamalarında da incelenmesini gerekli kılmaktadır. Literatürdeki çalışmaların büyük

bölümü göçün ilk yıllarına ve özellikle emek piyasası üzerindeki kısa dönemli etkilerine odaklanmıştır. Geri dönüş sürecinin ekonomik sonuçları ise henüz yeterince incelenmemiştir.

Bu çalışmanın amacı, Suriyeli ve Afgan kökenli göçün Türkiye ekonomisine etkilerini 2011–2026 dönemi için bütüncül bir çerçevede değerlendirmektir. Çalışma şu sorulara yanıt aramaktadır:

1. Göçmen nüfusun artışı Türkiye'de emek piyasasını, kamu maliyesini, girişimciliği ve konut piyasasını hangi kanallardan etkilemiştir?
2. Suriyeli ve Afgan göçünün ekonomik etkileri, iki gruba uygulanan farklı hukuki ve politik çerçeveler nedeniyle nasıl farklılaşmıştır?
3. 2024 sonrasında hızlanan geri dönüş süreci ekonomi açısından hangi fırsatları ve riskleri barındırmaktadır?

Yöntem. Çalışmada betimsel ve karşılaştırmalı bir yaklaşım benimsenmiştir. İkincil veriler Göç İdaresi Başkanlığı, TÜİK, SGK, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, TOBB ile Avrupa Birliği, Dünya Bankası, ILO ve BMMYK gibi uluslararası kuruluşların yayımladığı istatistik ve raporlardan derlenmiştir. Bu veriler ulusal ve uluslararası literatürle birlikte yorumlanmıştır. Çalışma nedensellik iddiası taşıyan ekonometrik bir analiz sunmamakta; mevcut ampirik bulguları güncel verilerle bir araya getirerek bir değerlendirme çerçevesi önermektedir.

Çalışmanın yapısı. İkinci bölümde göçün ekonomik etkilerine ilişkin kuramsal çerçeve ve literatür özetlenmektedir. Üçüncü bölümde iki göç dalgasının 2011–2026 dönemindeki seyri verilerle ortaya konmaktadır. Dördüncü ile yedinci bölümler arasında emek piyasası, kamu maliyesi, girişimcilik ve dış ticaret ile konut piyasası kanalları ayrı ayrı ele alınmaktadır. Sekizinci bölüm geri dönüş döneminin ekonomik etkilerine ayrılmıştır. Son bölümde bulgular özetlenmekte ve politika önerileri sunulmaktadır.

2. Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

2.1. Temel kavramlar

Türk hukukunda uluslararası koruma ve göç alanı 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013) ile düzenlenmiştir. Kanun, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne konulan coğrafi sınırlama nedeniyle "mülteci", "şartlı mülteci" ve "ikincil koruma" statülerini ayrı ayrı tanımlamaktadır. Kitlesel sığınma durumları için ise kanunun 91. maddesine dayanan ve 2014'te yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği uygulanmaktadır. Suriyeliler bu

çerçevede "geçici koruma" statüsündedir. Afganistan uyruklu kişiler ise bireysel uluslararası koruma başvurusu yapmakta ya da kayıt dışı kalarak "düzensiz göçmen" konumuna düşmektedir. Bu hukuki ayrım, iki grubun emek piyasasına, sosyal yardımlara ve kamu hizmetlerine erişimini doğrudan belirlediği için ekonomik etkilerin de farklılaşmasına yol açmaktadır.

2.2. Göçün ekonomik etkilerine ilişkin kuramlar

Göç kuramları uzun süre göçün nedenlerine odaklanmıştır. Ravenstein'ın (1885) göç yasaları, Lee'nin (1966) itme-çekme modeli ve Todaro'nun (1969) beklenen gelir farkına dayanan modeli bu geleneğin temel taşlarıdır. Göçün alan ülke ekonomisine etkilerini inceleyen literatür ise üç ana kanal üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Emek piyasası kanalı. Standart rekabetçi modelde göçmen işgücü, yerli işgücüyle ikame edilebilir olduğu ölçüde ücretleri düşürür ve yerlilerin istihdamını azaltır. Tamamlayıcı olduğu ölçüde ise verimliliği ve yerli işgücünün ücretlerini artırabilir. Borjas (2003), göçmen arzındaki artışın aynı beceri grubundaki yerli işçilerin ücretlerini düşürdüğünü ileri sürerken, Card (1990) Mariel göçü örneğinde Miami emek piyasasında belirgin bir olumsuz etki bulmamıştır. Dustmann, Schönberg ve Stuhler (2016), sonuçlar arasındaki farkın büyük ölçüde kullanılan yöntemden ve karşılaştırılan gruplardan kaynaklandığını göstermiştir.

Mali kanal. Göçmenlerin kamu bütçesine net katkısı; yaş yapısına, istihdam oranına, kayıtlı çalışma düzeyine ve yararlandıkları kamu hizmetlerine bağlıdır (OECD, 2013). Sığınmacılar, özellikle ilk yıllarda düşük istihdam oranları ve yüksek hizmet ihtiyaçları nedeniyle net mali maliyet yaratma eğilimindedir. Bu maliyetin bir kısmı uluslararası finansmanla karşılanabilir.

Talep ve fiyat kanalı. Göçmenler yalnızca işgücü arzı değil, aynı zamanda mal, hizmet ve konut talebi de yaratır. Talepteki bu artış, kısa dönemde özellikle konut kiralarında ve yerel hizmet fiyatlarında yukarı yönlü baskı oluşturabilir. Öte yandan ucuz göçmen emeği, emek yoğun mal ve hizmetlerin fiyatlarını düşürebilir.

2.3. Türkiye literatürü

Türkiye'deki Suriyeli göçü, coğrafi olarak farklı yoğunlaşması nedeniyle doğal bir deney ortamı sunmuş ve zengin bir ampirik literatür doğurmuştur. Başlıca bulgular şöyle özetlenebilir:

- **İstihdam:** Del Carpio ve Wagner (2015) ile Ceritoğlu vd. (2017), Suriyelilerin yoğun olduğu bölgelerde yerlilerin kayıt dışı istihdamında belirgin bir azalma olduğunu,

kayıtlı istihdamda ise sınırlı bir artış görüldüğünü tespit etmiştir. Aksu, Erzan ve Kırdar (2022), olumsuz etkilerin özellikle kayıt dışı çalışan, düşük eğitimli yerli işçiler ve kadınlar üzerinde yoğunlaştığını göstermiştir.

- **Fiyatlar:** Balkan ve Tümen (2016), göçmen yoğunluğunun kayıt dışı emeğin yoğun kullanıldığı sektörlerde fiyatları düşürdüğünü bulmuştur. Tümen (2016) bu etkiyi göçün ev sahibi ülkeye ekonomik yansımalarının önemli bir bileşeni olarak değerlendirmiştir.
- **Firmalar ve girişimcilik:** Akgündüz, van den Berg ve Hassink (2018), Suriyelilerin yoğun olduğu illerde yabancı ortaklı firma kuruluşlarının arttığını göstermiştir. Altındağ, Bakış ve Rozo (2020) ise göçün firma kuruluşlarını ve kayıt dışı ekonomiyi büyüttüğünü ortaya koymuştur.
- **Konut:** Balkan vd. (2018), Suriyeli yoğunluğunun yüksek kaliteli konutların kiralarını artırdığını, düşük kaliteli konutlarda ise etkinin farklılaştığını tespit etmiştir.
- **Toplumsal kabul:** Erdoğan'ın (2020) Suriyeliler Barometresi çalışmaları, ekonomik kaygıların toplumsal kabulün en önemli belirleyicilerinden biri haline geldiğini göstermektedir.

Bu literatürün ortak sınırlılığı, büyük bölümünün 2011–2018 dönemini kapsaması ve Afgan göçünü neredeyse hiç ele almamasıdır. Geri dönüş sürecinin ekonomik etkilerine ilişkin ampirik çalışma ise henüz yok denecek kadar azdır. Bu çalışma söz konusu boşluğa katkı sunmayı amaçlamaktadır.

3. Türkiye'ye Yönelik Suriyeli ve Afgan Göçünün Seyri (2011–2026)

3.1. Suriyeli göçü: yükseliş, zirve ve gerileme

Suriyeli göçü Nisan 2011'de Hatay'a gelen ilk grupla başlamış, 2014–2015'te kitlesel bir nitelik kazanmıştır. Türkiye, bu nüfusu "açık kapı" politikası ve geçici koruma statüsüyle karşılamıştır. Geçici koruma altındaki Suriyeli sayısı 2021'de 3 milyon 737 bin 369 ile en yüksek düzeyine ulaşmıştır. Bu tarihten sonra sayı her yıl azalmış, Aralık 2024'teki rejim değişikliğinin ardından düşüş hızlanmıştır. Göç İdaresi Başkanlığı'nın Haziran 2026 verilerine göre geçici koruma altındaki Suriyeli sayısı 2 milyon 255 bin 31'e gerilemiştir. Aynı açıklamaya göre 2016'dan bu yana 1 milyon 440 bin 123 Suriyeli ülkesine dönmüş, bunların 700 bin 120'si 8 Aralık 2024'ten sonra dönüş yapmıştır.

Tablo 1. Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyeli sayısı (seçilmiş yıllar)

Tarih	Kişi sayısı
Aralık 2014	1.519.286
Aralık 2016	2.834.441
Aralık 2018	3.623.192
Aralık 2020	3.641.370
Aralık 2021	3.737.369
Aralık 2022	3.535.898
Aralık 2023	3.214.780
Aralık 2024 (rejim değişikliği sonrası)	yaklaşık 2.936.000
Ocak 2026	yaklaşık 2.300.000
Haziran 2026	2.255.031

Kaynak: Göç İdaresi Başkanlığı geçici koruma istatistikleri; 2021 ve 2026 değerleri için Timeturk, 2026a, Timeturk, 2026b ve Mülteciler Derneği, 2026; Aralık 2024 değeri için Milliyet.

Suriyeli nüfus genç bir yaş yapısına sahiptir. Göç İdaresi'nin Mayıs 2026 verilerine dayanan değerlendirmelerde ortalama yaşın 23 civarında olduğu belirtilmektedir. Bu yapı, kalan nüfusun önemli bir bölümünün Türkiye'de doğmuş veya büyümüş, Türkçe eğitim almış çocuk ve gençlerden oluştuğuna işaret etmektedir. Ekonomik açıdan bu durum, kalıcı yerleşim ihtimalinin yüksek olduğu ve uzun dönemli işgücü potansiyeli taşıyan bir nüfus anlamına gelmektedir.

3.2. Afgan göçü: düzensizlik ve sınır dışı etme

Afgan göçü Suriyeli göçünden farklı olarak tek bir kitlesel dalga değil, onlarca yıla yayılan ve çoğunlukla İran üzerinden düzensiz yollarla gerçekleşen bir akış biçimindedir. 2014–2017 döneminde yakalanan düzensiz göçmenler arasında ilk sırada Suriyeliler yer alırken, 2018'den itibaren Afganlar ilk sıraya yerleşmiştir. Aynı kaynağa göre 2014'ten Temmuz 2024'e kadar yakalanan Afgan uyruklu düzensiz göçmen sayısı 766 bin 587'dir.

2021'deki Taliban yönetiminden sonra kamuoyunda yeni bir Afgan göç dalgası tartışılmış, hükümet ise bu tartışmalara karşı düzensiz göçle mücadele tedbirlerini öne çıkarmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan, 1,5 milyon Afgan göçmen geldiği iddialarını reddederek kayıtlı ve kayıt dışı Afgan göçmen sayısının 300 bin civarında olduğunu açıklamıştır. Afgan göçünün yönetiminde belirleyici araç sınır dışı etme olmuştur. Göç İdaresi'ne göre 2022'de yıl tamamlanmadan 119.817 düzensiz göçmen sınır dışı edilmiş, bu ülke tarihindeki en yüksek sayı olmuştur. Bunların 66 bin 534'ü Afganistan uyrukludur.

Tablo 2. Yakalanan Afganistan uyruklu düzensiz göçmen sayısı

Dönem	Kişi sayısı	Not
2018	yaklaşık 100.800	Afganlar ilk sıraya yerleşti
2019	yaklaşık 201.400	Dönemin zirvesi
2020	50.161	Pandemi kaynaklı düşüş
Ocak–12 Eylül 2024	42.674	Toplam 155.271 içinde en büyük grup
2025	42.000'in üzerinde	Toplam 152.000 içinde en büyük grup
Ocak–Haziran 2026	19.574	Toplam yaklaşık 70.000 içinde en büyük grup

Kaynak: Göç İdaresi Başkanlığı düzensiz göç istatistikleri; 2020 ve 2024 için Göç Vakfı, 2024, 2025 için Pajhwok, 2025, 2026 için Radio Pakistan, 2026. 2018 ve 2019 değerleri yaklaşıktır.

Afgan göçünün kayıtlı boyutu sınırlıdır. Göç Vakfı'nın derlediği resmi verilere göre 2023'te 13 bin 68 Afganistan uyruklu uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş, çalışma izni verilen Afganistan vatandaşı sayısı ise 2022'de 4 bin 957, 2023'te 6 bin 204 olmuştur. Kayıt dışı Afgan nüfusun büyüklüğü ise bilinmemektedir.

3.3. İki dalganın ekonomik açıdan karşılaştırılması

İki göç dalgası arasındaki temel fark, ekonomik etkilerin hangi kanaldan aktığını belirlemektedir. Suriyeliler kayıtlı, ailece yerleşmiş, kamu hizmetlerine erişimi olan ve uluslararası finansmanla desteklenen bir nüfustur. Afgan göçmenler ise ağırlıklı olarak genç, bekâr erkeklerden oluşan, kayıt dışı çalışan ve kamu hizmetlerine sınırlı erişimi olan bir nüfustur. Bu nedenle Suriyeli göçünün ekonomik etkisi kamu maliyesi, eğitim, sağlık ve konut üzerinden daha görünür hale gelirken, Afgan göçünün etkisi ağırlıklı olarak kayıt dışı emek piyasasında, özellikle hayvancılık, tarım, inşaat ve tekstil gibi sektörlerde ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3. Suriyeli ve Afgan göçünün ekonomik açıdan karşılaştırılması

Ölçüt	Suriyeli göçü	Afgan göçü
Hukuki statü	Geçici koruma (toplu)	Bireysel uluslararası koruma veya düzensiz göçmen
Demografik yapı	Ailece, genç nüfus, çocuk oranı yüksek	Ağırlıkla genç, bekâr erkek
Kamu hizmetlerine erişim	Sağlık ve eğitime erişim var	Kayıtlılar dışında sınırlı
Uluslararası finansman	AB Mülteci Mali Yardım Programı ile yüksek	Çok sınırlı
Emek piyasasına katılım	Ağırlıkla kayıt dışı, sınırlı çalışma izni	Neredeyse tamamen kayıt dışı
Devletin ana politika aracı	Uyum, ardından gönüllü geri dönüş	Yakalama ve sınır dışı etme

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

4. Emek Piyasası Etkileri

Göçün Türkiye ekonomisine en doğrudan ve en tartışmalı etkisi emek piyasası üzerinden gerçekleşmiştir. Bu etkinin belirleyici özelliği kayıt dışılıktır.

4.1. Kayıtlı ve kayıt dışı istihdam

Geçici koruma altındaki Suriyelilere çalışma izni hakkı ilk kez Ocak 2016'da tanınmıştır. Ancak bu hak, il sınırlaması ve bir işyerindeki Suriyeli çalışan sayısının toplam çalışanların yüzde 10'unu geçemeyeceği kotası gibi koşullara bağlanmıştır. Bu koşullar ve izin sürecinin işverene getirdiği maliyet, kayıtlı istihdamı uzun süre sınırlı tutmuştur.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verilerine göre 2011–2017 döneminde yalnızca 41 bin 948 Suriyeliye çalışma izni verilmiş; bu da çalışan Suriyelilerin yaklaşık yüzde 95'inin kayıt dışı olduğuna işaret etmiştir. Aynı kaynağa göre 2011–2023 döneminde verilen toplam çalışma izni sayısı 515 bin 907'ye ulaşmış ve kayıt altına alma 2020'den sonra belirgin biçimde artmıştır. Bakanlığın 2024 verilerine göre çalışma izni verilen Suriyeli sayısı 117 bin 334'tür.

Buna karşın kayıt dışılık yüksek kalmaya devam etmektedir. Kayıt dışı çalışmalar da dahil edildiğinde istihdamdaki Suriyeli sayısının yaklaşık 500 bin olduğu tahmin edilmektedir. Ekim 2024'te yapılan yönetmelik değişikliğine ilişkin haberlerde ise 600–700 bin Suriyelinin kayıt dışı çalıştığı tahmini yer almıştır. Tahminlerin bu kadar farklı olması, kayıt dışı istihdamın ölçülmesindeki güçlüğün kendisini de göstermektedir.

Politika tarafında son yıllarda önemli bir dönüşüm yaşanmıştır. Ekim 2024'te Uluslararası İşgücü Kanunu Uygulama Yönetmeliği'nde yapılan değişiklikle, İçişleri Bakanlığı'nın onayladığı geçici koruma sahiplerine belirli alanlarda çalışma izni muafiyeti tanınmasının yolu açılmıştır. 2026'da ise İçişleri Bakanı Mustafa Çiftçi, geçici koruma kapsamındaki yabancılar için çalışma izni alma zorunluluğunun kaldırıldığını ve çalışma izni muafiyeti getirildiğini açıklamıştır. Bu düzenleme, Suriyelilerin karşıladığı işgücü ihtiyacının resmi olarak kabul edilmesi ve kayıt dışılıkla mücadelede yasaklayıcı yaklaşımdan kolaylaştırıcı yaklaşıma geçilmesi açısından dikkat çekicidir.

Afgan göçmenler açısından ise kayıtlı istihdam neredeyse hiç gelişmemiştir. 2023'te Afganistan vatandaşlarına verilen çalışma izni sayısı yalnızca 6 bin 204'tür. Kayıt dışı Afgan işçiler, sınır dışı edilme riski nedeniyle en düşük pazarlık gücüne sahip işgücü grubunu oluşturmaktadır.

4.2. Sektörel yoğunlaşma

ILO'nun Şubat 2023'te yayımladığı araştırmaya göre Suriyeliler ağırlıklı olarak tekstil, sanayi, inşaat, hizmetler, oto bakım ve onarım, deri ürünleri imalatı ile gıda sektörlerinde ve kayıt dışı olarak çalışmaktadır. Kayıtlı yabancı istihdamında da benzer bir tablo görülmektedir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na göre 2024'te 300 bin 851 yabancıya çalışma izni verilmiş, Suriyeliler bu izinlerde ilk sırada yer almış ve en çok izin imalat sektöründe verilmiştir.

Afgan işgücü ise kırsal hayvancılık (çobanlık), mevsimlik tarım, inşaat ve büyükşehirlerdeki atölye üretiminde yoğunlaşmıştır. Özellikle Doğu ve İç Anadolu'daki hayvancılık işletmelerinde yerli işgücü bulmanın güçleştiği çobanlık işinde Afgan emeği yapısal bir boşluğu doldurmaktadır. Bu durum, düzensiz göçle mücadele politikaları ile kırsal ekonominin işgücü ihtiyacı arasında bir gerilim yaratmaktadır.

4.3. Ücretler, istihdam ve verimlilik

Türkiye üzerine yapılan ampirik çalışmalar, göçün emek piyasası etkilerinin homojen olmadığını göstermektedir:

- **Olumsuz etkilenen gruplar:** Kayıt dışı çalışan, düşük eğitimli yerli işçiler, gençler ve kadınlar göçmen işgücüyle doğrudan rekabet etmiştir. Bu gruplarda kayıt dışı istihdam olanakları daralmış, ücretler baskı altında kalmıştır (Ceritoğlu vd., 2017; Aksu vd., 2022).
- **Görece kazançlı gruplar:** Kayıtlı çalışan ve daha yüksek eğitimli yerli işçilerin bir bölümü, göçmenlerin üstlendiği düşük vasıflı işler sayesinde denetim ve yönetim gibi daha nitelikli pozisyonlara geçebilmiştir.
- **İşverenler:** Emek yoğun sektörlerdeki işletmeler düşük maliyetli ve esnek işgücüne erişerek maliyet avantajı elde etmiş, bu da özellikle tekstil ve hazır giyimde ihracat rekabetçiliğini desteklemiştir.

Bu tablo, göçün toplam ekonomik çıktıyı artırırken gelir dağılımı üzerinde eşitsizliği derinleştirici bir etki yarattığına işaret etmektedir. Kazançlar ağırlıklı olarak işverenler ve tüketiciler arasında dağılırken, maliyet en kırılgan yerli işçi gruplarına yüklenmiştir.

4.4. Kayıt dışılığın kamu maliyesine yansıması

Kayıt dışı istihdam yalnızca bir emek piyasası sorunu değil, aynı zamanda önemli bir gelir kaybıdır. 2017 verilerine dayanan bir hesaplamaya göre kayıt dışı çalışan Suriyelilerin

tamamının kayıt altına alınması halinde SGK'nın yılda 7 milyar TL ek gelir elde edebileceği öngörülmüştür. Kayıt dışılık ayrıca göçmen işçileri iş kazalarına, ücret gasplarına ve sosyal güvenceden yoksun bir yaşlılığa karşı korumasız bırakmakta; bu da uzun dönemde yeni sosyal yardım ihtiyaçları doğurmaktadır.

5. Kamu Maliyesi ve Uluslararası Finansman

Göçün kamu maliyesine etkisi iki yönlüdür. Bir yanda sağlık, eğitim, barınma, güvenlik ve sosyal yardım harcamaları; diğer yanda göçmenlerin tüketim yoluyla ödedikleri dolaylı vergiler, kayıtlı çalışanların prim ve vergileri ile uluslararası finansman yer alır.

5.1. Harcama kalemleri

Geçici koruma altındaki Suriyeliler, kayıtlı oldukları ilde devlet hastanelerinde ücretsiz sağlık hizmetinden ve devlet okullarında eğitimden yararlanmaktadır. Göçün ilk yıllarında kurulan ve AFAD tarafından işletilen geçici barınma merkezleri ile sınır güvenliği, geri gönderme merkezleri ve sınır dışı etme operasyonları da önemli harcama kalemleri oluşturmaktadır. Türk hükümeti yetkilileri farklı tarihlerde Türkiye'nin kendi kaynaklarından yaptığı harcamaların onlarca milyar dolara ulaştığını açıklamıştır. Ancak bu tutarların hangi kalemleri kapsadığı ve nasıl hesaplandığı kamuoyuyla ayrıntılı olarak paylaşılmamıştır. Bu durum, göçün net mali etkisinin bağımsız olarak hesaplanmasını güçleştirmektedir.

5.2. Avrupa Birliği finansmanı

Göçün mali yükünün önemli bir kısmı uluslararası finansmanla, özellikle Avrupa Birliği kaynaklarıyla karşılanmıştır. 18 Mart 2016 tarihli AB-Türkiye Mutabakatı'nın bir parçası olarak kurulan Türkiye'deki Mülteciler için Mali Yardım Programı (FRIT), 2016–2017 ve 2018–2019 dönemlerini kapsayan iki eşit dilim halinde toplam 6 milyar avro tahsis etmiştir. AB, bunun ötesinde 2021–2023 dönemi için ek 3 milyar avro sağlamış; 2024 ve 2025 için ise Türkiye'ye 1 milyar avro ayırmıştır. Aynı kaynağa göre 2027'ye kadar 1,5 milyar avroluk ilave finansman öngörülmektedir. AB'nin 2011'den bu yana Türkiye'deki mültecilere ve ev sahibi topluluklara sağladığı toplam desteğin 2023 itibarıyla 10 milyar avroya yaklaştığı açıklanmıştır.

Bu finansmanın en görünür bileşeni Sosyal Uyum Yardımı (SUY) programıdır. Halk arasında "Kızılay Kart" olarak bilinen program, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Türk Kızılay ve başlangıçta Dünya Gıda Programı işbirliğiyle yürütülmüştür. AB'ye göre 2016–2023 döneminde 2,3 milyar avroyu aşan bütçesiyle AB tarihinin en büyük insani yardım programı olan SUY, 1,5 milyon mülteciye 80 ay boyunca kesintisiz nakit yardım sağlamıştır. Program

2023’ten itibaren Yabancılara Yönelik Sosyal Uyum Yardımı (Y-SUY) adıyla sürdürülmüştür.

Tablo 4. AB’nin Türkiye’deki mülteciler için sağladığı başlıca finansman

Dönem	Program	Tutar
2016–2019	FRIT, iki dilim	6 milyar avro
2021–2023	Ek finansman	3 milyar avro
2024–2025	Suriye Konferansı taahhüdü (Türkiye payı)	1 milyar avro
2027’ye kadar	Öngörülen ilave finansman	1,5 milyar avro

Kaynak: AB Türkiye Delegasyonu.

5.3. Nakit transferlerin yerel ekonomiye etkisi

SUY gibi nakit transfer programları, mali yük tartışmasında genellikle göz ardı edilen bir etki yaratmıştır: Bu kaynakların neredeyse tamamı Türkiye’de, kart sistemi aracılığıyla yerel market, kira ve faturalara harcanmıştır. Başka bir deyişle, AB’den gelen döviz cinsinden kaynaklar Türkiye’de iç talebe dönüşmüş ve özellikle göçmenlerin yoğun yaşadığı illerde perakende ticaret ve kira gelirleri üzerinden yerel ekonomiye aktarılmıştır. Dünya Bankası’na göre program, en yardıma muhtaç yüzde 40’lık kesime ulaşmayı hedeflemiş ve başvuru sırasında faydalanıcıların yüzde 76’sının yoksulluk içinde olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, nakit transferlerin hem yoksulluğu azaltan hem de yerel talebi canlandıran ikili bir işlev gördüğünü göstermektedir.

5.4. Değerlendirme

Göçün net mali etkisi, uluslararası finansmanın payı ve kayıt dışılığın boyutu tarafından belirlenmektedir. AB finansmanı ile sağlanan kaynaklar, Türkiye’nin üstlendiği maliyetin önemli ama sınırlı bir bölümünü karşılamıştır. Kayıt dışı istihdamın yüksekliği ise göçmenlerin vergi ve prim yoluyla kamu bütçesine katkısını sınırlamıştır. Bu nedenle 2026’da getirilen çalışma izni muafiyeti, mali açıdan da önemli bir potansiyel taşımaktadır. Göçmenlerin kayıtlı istihdama geçmesi, hem prim gelirlerini artıracak hem de uzun dönemde sosyal yardım ihtiyacını azaltacaktır.

6. Girişimcilik, Dış Ticaret ve Tüketim Talebi

Göçmenler yalnızca işgücü değil, aynı zamanda girişimci, tüketici ve ticari ağların taşıyıcısıdır. Suriyeli göçü bu üç kanalın da Türkiye’de güçlü biçimde işlediği bir örnek sunmaktadır.

6.1. Suriye ortaklı şirketler

TOBB verileri, Suriyeli girişimciliğinin göçün ilk yıllarından itibaren yabancı sermayeli şirket kuruluşlarında belirleyici bir yer edindiğini göstermektedir. 2015'in ilk sekiz ayında kurulan 3.138 yabancı ortak sermayeli şirketin 1.004'ü Suriye ortaklıdır; yani yaklaşık üç yabancı ortaklı şirketten biri Suriyelilere aittir. TEPAV'ın TOBB verilerine dayanan bültenine göre 2010–2017 döneminde 6.589 Suriye ortak sermayeli şirket kurulmuştur. Bu şirketlerin en çok kurulduğu iller İstanbul, Mersin, Hatay ve Adana olmuştur.

Suriye ortaklı şirket kuruluşları 2019 civarında bir yavaşlama dönemine girmiştir. Ancak bu eğilim rejim değişikliğinden sonra dikkat çekici biçimde tersine dönmüştür. TOBB'un Şubat 2026 verilerine göre o ay kurulan 804 yabancı ortak sermayeli şirketin 380'i Suriye ortaklıdır. Bu oran, yeni kurulan yabancı ortaklı şirketlerin neredeyse yarısına karşılık gelmektedir. Bu bulgu, geri dönüşün Türkiye'deki Suriyeli girişimcilerin çekilmesi anlamına gelmediğini, aksine Türkiye merkezli Suriye ticaretine yönelik yeni bir şirketleşme dalgasının başladığını düşündürmektedir.

Akgündüz vd. (2018) ile Altındağ vd. (2020), Suriyeli girişimciliğin Türkiye'de firma kuruluşlarını artırdığını, ancak bu firmaların önemli bir bölümünün kayıt dışı ya da yarı kayıtlı çalıştığını göstermiştir. Suriyeli işletmeler özellikle toptan ve perakende ticaret, gıda, tekstil ve inşaat sektörlerinde yoğunlaşmış; Arapça konuşan pazarlara erişim, ithalat ve ihracat bağlantıları sayesinde Türkiye'nin Orta Doğu ticaretine aracılık etmiştir.

6.2. Suriye ile dış ticaret

Suriye'deki rejim değişikliği, Türkiye açısından önemli bir ihracat fırsatı yaratmıştır. Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) verilerine göre Türkiye'nin Suriye'ye ihracatı 2024'te 1 milyar 514 milyon dolar iken, 2025'te yüzde 69,6 artışla 2 milyar 568 milyon dolara yükselmiştir. Aynı kaynağa göre en çok ihracat hububat, bakliyat ve yağlı tohumlar sektöründe yapılmış; il bazında ise Gaziantep 653 milyon dolarla ilk sırada yer almıştır.

Bu tablo, göçün ticari ağlar yoluyla dolaylı bir ekonomik etki yarattığını göstermektedir. Türkiye'de on yılı aşkın süre yaşamış, Türkçe bilen ve Türk tedarikçilerle ilişki kurmuş Suriyeli girişimci ve işçiler, geri dönüşlerinde Türk mallarına yönelik talebin ve ticari bağlantıların taşıyıcısı olma potansiyeline sahiptir. Göç literatüründe "diaspora ticaret etkisi" olarak bilinen bu mekanizma, Türkiye-Suriye ticaretinin önümüzdeki dönemde büyümesinde önemli bir rol oynayabilir. Ancak bu potansiyelin kalıcı olup olmayacağı, Suriye'de siyasi istikrarın ve yeniden yapılanma sürecinin seyrine bağlıdır.

6.3. Tüketim talebi

Yaklaşık 3,7 milyonluk zirve nüfusuyla Suriyeli topluluk, Türkiye'deki birçok ilin nüfusundan büyük bir tüketici kitlesi oluşturmuştur. Bu nüfusun gıda, giyim, kira ve hizmet talebi, özellikle sınır illerinde ve büyükşehirlerin belirli ilçelerinde yerel perakende ticareti canlandırmıştır. Bölüm 5.3'te değinilen AB finansmanlı nakit transferleri de bu talebin önemli bir kaynağı olmuştur. Suriyeli nüfusun azalması ise göçmenlerin yoğun yaşadığı semtlerde kira gelirleri, küçük esnaf ve göçmenlere hizmet veren işletmeler için talep kaybı anlamına gelmektedir. Bu etki, geri dönüş döneminin ekonomik sonuçları ele alınırken göz ardı edilmemesi gereken bir boyuttur.

7. Konut Piyasası ve Toplumsal Algı

7.1. Kira artışları

Göçün konut piyasasına etkisi, yerel halkın göçü ekonomik açıdan en doğrudan hissettiği alanlardan biridir. Göçmenlerin büyük çoğunluğu kamplarda değil, kentlerde kiracı olarak yaşamaktadır. Bu durum, özellikle düşük ve orta gelirli konut stokuna yönelik talebi artırmıştır. Balkan vd. (2018), Suriyeli yoğunluğunun konut kiraları üzerinde yukarı yönlü bir etki yarattığını ve bu etkinin konut kalitesine ve yerli halkın yer değiştirme davranışına göre farklılaştığını göstermiştir. Bazı mahallelerde yerli hanelerin göçmen yoğunluğunun arttığı bölgelerden taşınması, mekânsal ayrışmayı da beraberinde getirmiştir.

2021 sonrasında Türkiye'de kiraların çok hızlı yükselmesi, kamuoyunda sıklıkla göçe bağlanmıştır. Ancak bu dönemdeki kira artışlarının asıl belirleyicileri; yüksek enflasyon, inşaat maliyetlerindeki artış, kredi koşulları, konut arzındaki yetersizlik ve 6 Şubat 2023 depremlerinin ardından deprem bölgesinden diğer illere yaşanan iç göçtür. Göçmen talebi, bu genel eğilim içinde belirli ilçelerde ek bir baskı unsuru olmuştur. Suriyeli nüfusun 2021 sonrasında azalmasına karşın kiraların yükselmeye devam etmesi de, göçün kira artışının temel nedeni olmadığını göstermektedir.

7.2. Ekonomik kaygı ve toplumsal kabul

Göçün ekonomik etkileri, nesnel büyüklüğünden bağımsız olarak toplumsal algı üzerinden de siyasi ve ekonomik sonuçlar doğurmaktadır. Erdoğan'ın (2020) Suriyeliler Barometresi çalışmaları, yerli halkın Suriyelilere ilişkin kaygılarının başında işsizlik, kayıt dışı ucuz emek, kamu hizmetlerindeki yoğunluk ve devletin göçmenlere yaptığı harcamaların geldiğini ortaya koymuştur. 2018 sonrasındaki ekonomik dalgalanmalar ve hayat pahalılığı, bu kaygıları

güçlendirmiş; göç, 2023 genel seçimlerinde ekonomik meselelerle iç içe geçmiş biçimde siyasi gündemin ana konularından biri haline gelmiştir.

Bu algının ekonomik sonuçları iki yönlüdür. Birincisi, toplumsal gerilim göçmenlerin kayıtlı istihdama ve sosyal uyuma katılımını zorlaştırarak kayıt dışılığı ve verimsizliği kalıcılaştırabilir. İkincisi, kamuoyu baskısı göç politikasını ekonomik rasyonaliteden çok kısa vadeli siyasi önceliklere göre şekillendirebilir. Bu nedenle göçün ekonomik etkilerine ilişkin güvenilir, düzenli ve şeffaf verilerin yayımlanması, yalnızca akademik değil, aynı zamanda toplumsal barış açısından da önem taşımaktadır.

8. Geri Dönüş Döneminin Ekonomik Etkileri (2024 Sonrası)

8 Aralık 2024'te Suriye'de Baas rejiminin çökmesi, göç sürecinde yeni bir evreyi başlatmıştır. Rejim değişikliğinin hemen ardından günlük geri dönüş sayısı hızla artmıştır. Dönemin İçişleri Bakanı Ali Yerlikaya, değişiklikten önce günlük dönüşün 300–350 kişi civarında olduğunu, sonrasında günlük geri dönüş sayısının 1,5–2 katına çıktığını açıklamıştır. Haziran 2026 itibarıyla 8 Aralık 2024'ten bu yana dönen Suriyeli sayısı 700 bini aşmıştır.

8.1. Geri dönüşün belirleyicileri

Geri dönüş kararını belirleyen etkenler, ekonomik etkilerin yönünü anlamak açısından önemlidir. Mülteciler Derneği'nin 2026'da yayımladığı izleme raporuna göre geri dönüş kararlarında belirleyici olan ana etken, Suriye'deki koşulların iyileşmesinden çok Türkiye'deki yaşam koşullarının zorlaşmasıdır. Rapor, geri dönenlerin Suriye'de gündelik yaşamı kamu hizmetleri yerine bireysel başa çıkma stratejileriyle sürdürdüğünü de vurgulamaktadır. Bu bulgu, yüksek enflasyon ve hayat pahalılığının Türkiye'deki göçmen nüfus üzerinde bir "itme" etkisi yarattığını göstermektedir. Başka bir deyişle, Türkiye'deki ekonomik koşullar yalnızca göçün sonucu değil, aynı zamanda geri dönüşün nedenlerinden biri haline gelmiştir.

8.2. Emek piyasası: işgücü açığı riski

Geri dönüşün en önemli ekonomik riski, emek yoğun sektörlerde işgücü arzının azalmasıdır. Suriyeli işçilerin yoğunlaştığı tekstil, hazır giyim, deri, inşaat, tarım ve hizmet sektörlerindeki işverenler, geri dönüşlerin hızlanmasıyla birlikte işgücü bulmakta güçlük çekebileceklerini dile getirmiştir. Geri dönüşler hızlandıkça işgücündeki Suriyeli sayısının da azalacağı değerlendirilmektedir. Bu risk özellikle şu nedenlerle önemlidir:

- **Seçici geri dönüş:** Geri dönenlerin profili rastgele değildir. Suriye'de mülkü, ailesi veya iş bağlantısı olan, genellikle daha yaşlı ve daha az uyum sağlamış kişilerin önce dönmesi beklenir. Türkiye'de doğmuş ve büyümüş gençlerin ise kalma eğiliminin daha yüksek olması olasıdır.
- **Sektörel yoğunlaşma:** Kayıt dışı Suriyeli emeğine bağımlı küçük ve orta ölçekli işletmeler, ücretleri artırmak zorunda kalabilir. Bu durum, ihracata dönük emek yoğun sektörlerde maliyet rekabetçiliğini zayıflatabilir.
- **İkame arayışı:** İşgücü açığı, işverenleri başka ülkelerden düzensiz göçmen istihdamına yöneltebilir. Bu da Afgan ve Orta Asya kökenli düzensiz göçün çekici etkenlerini güçlendirebilir.

Çalışma izni zorunluluğunun 2026'da kaldırılması, bu riske karşı atılmış bir adım olarak okunabilir. Düzenleme, Türkiye'de kalan Suriyelilerin kayıtlı istihdamını kolaylaştırarak hem işgücü arzını korumayı hem de kayıt dışılığı azaltmayı amaçlamaktadır.

8.3. Talep, kira ve kamu hizmetleri

Geri dönüşün olumlu ekonomik etkileri de vardır. Göçmen yoğunluğunun yüksek olduğu illerde eğitim ve sağlık hizmetleri üzerindeki baskı azalmakta, kamu hizmeti kapasitesi yerli nüfus için genişlemektedir. Öte yandan göçmenlerin yoğun yaşadığı semtlerde kira talebi ve küçük esnafın gelirleri gerilemektedir. Bu etki, Hatay, Gaziantep, Şanlıurfa, Kilis ve İstanbul'un belirli ilçeleri gibi göçmen yoğunluğunun yüksek olduğu yerlerde daha belirgin hissedilmektedir.

8.4. Ticaret ve yeniden yapılanma fırsatı

Geri dönüşün en önemli fırsatı, Suriye'nin yeniden yapılanma sürecinde Türk firmalarının üstlenebileceği roldür. Bölüm 6'da belirtildiği gibi, Suriye'ye ihracat 2025'te yüzde 69,6 artmış, Suriye ortaklı şirket kuruluşları ise yeniden hız kazanmıştır. Türkiye'de yaşamış ve Türk iş dünyasıyla bağ kurmuş geri dönüşçüler, inşaat, enerji, gıda ve tüketim malları gibi alanlarda Türkiye'nin ticari varlığını güçlendirecek bir köprü işlevi görebilir. Bu fırsatın değerlendirilmesi için ticaret, lojistik ve yatırım politikalarının geri dönüş politikasıyla birlikte ele alınması gerekmektedir.

8.5. Afgan göçü açısından durum

Afgan göçünde Suriyelilerdeki gibi kitlesel bir gönüllü geri dönüş yaşanmamaktadır. Afganistan'daki ekonomik ve insani koşullar ağırlaşmaya devam etmektedir. Aynı dönemde

İran ve Pakistan'ın kitlesel sınır dışı etmeleri bölgede yeni bir göç baskısı yaratmıştır. İran'ın 2025'in Ocak–Ekim döneminde yaklaşık 1,6 milyon belgesiz Afgan göçmeni sınır dışı ettiği bildirilmektedir. Türkiye ise bu dönemde sınırlara duvar ve mobil denetimler gibi önlemler sayesinde Afgan göç akışını yavaşlatmıştır. Ancak İran'daki baskı, Afganların Türkiye'ye yönelik düzensiz göç girişimlerini artırabilecek bir risk unsurudur. Afgan göçünün ekonomik etkisi bu nedenle önümüzdeki dönemde de ağırlıklı olarak kayıt dışı emek piyasası ve güvenlik harcamaları üzerinden hissedilmeye devam edecektir.

9. Sonuç ve Politika Önerileri

Bu çalışma, Suriyeli ve Afgan kökenli göçün Türkiye ekonomisine etkilerini 2011–2026 dönemi için beş kanal üzerinden incelemiştir. Temel bulgu, göçün ekonomik etkisinin ne salt bir "yük" ne de salt bir "fırsat" olarak tanımlanabileceğidir. Etkiler kanallara, sektörlere ve toplumsal gruplara göre farklılaşmakta; kazançlar ve maliyetler eşit dağılmamaktadır.

Bulgular şöyle özetlenebilir:

1. **Emek piyasası:** Göçmen emeği emek yoğun sektörlerde maliyet avantajı ve üretim esnekliği sağlamış, ancak büyük ölçüde kayıt dışı kalmıştır. Bu durum, düşük vasıflı ve kayıt dışı çalışan yerli işçiler üzerinde rekabet baskısı yaratmış, gelir dağılımını olumsuz etkilemiştir.
2. **Kamu maliyesi:** Göçün mali yükünün önemli bir bölümü, toplam desteği 10 milyar avroya yaklaşan AB finansmanıyla karşılanmıştır. Nakit transferler aynı zamanda yerel talebi canlandırmıştır. Ancak kayıt dışılık, göçmenlerin vergi ve prim katkısını sınırlamıştır.
3. **Girişimcilik ve ticaret:** Suriyeli girişimciler yabancı ortaklı şirket kuruluşlarında belirleyici bir paya ulaşmış ve rejim değişikliğinden sonra Türkiye-Suriye ticaretinin hızla büyümesinde aracı rol üstlenmiştir.
4. **Konut ve toplumsal algı:** Göç, belirli bölgelerde kira artışlarına katkıda bulunmuştur. Ancak kira artışlarının temel nedeni makroekonomik koşullardır. Ekonomik kaygılar, göçe yönelik toplumsal kabulü belirleyen ana etken haline gelmiştir.
5. **İki göç dalgasının farkı:** Suriyeli göçü kayıt, uluslararası finansman ve geri dönüş üzerinden yönetilirken, Afgan göçü düzensizlik ve sınır dışı etme ekseninde kalmıştır. Bu fark, Afgan göçmen emeğini en korumasız ve en kayıt dışı işgücü grubu haline getirmiştir.

6. **Geri dönüş dönemi:** 2024 sonrası geri dönüşler kamu hizmetleri üzerindeki baskıyı azaltırken, emek yoğun sektörlerde işgücü açığı ve yerel talep kaybı riskleri doğurmaktadır. Aynı süreç, Suriye'nin yeniden yapılanmasında Türk firmaları için önemli bir ihracat fırsatı da sunmaktadır.

Politika önerileri:

- **Göç politikasının emek piyasası planlamasıyla bütünleştirilmesi:** Geri dönüşlerin sektörel işgücü arzına etkisi düzenli olarak izlenmeli; emek yoğun sektörlerde ortaya çıkabilecek açıklar için mesleki eğitim, yerli işgücünün katılımını artıran teşvikler ve gerekirse düzenli işgücü göçü programları birlikte değerlendirilmelidir.
- **Kayıt dışılığın azaltılması:** 2026'da getirilen çalışma izni muafiyeti, işverenlere yönelik prim teşvikleri ve denetimle desteklenmelidir. Benzer kolaylaştırıcı düzenlemelerin, kayıtlı uluslararası koruma sahibi Afganistan uyruklular için de değerlendirilmesi, kayıt dışı istihdamın azaltılmasına katkı sağlayabilir.
- **Veri şeffaflığı:** Göçün kamu maliyesine etkisine ilişkin harcama kalemleri, göçmen istihdamı ve geri dönenlerin profili hakkında ayrıntılı ve düzenli veriler yayımlanmalıdır. Bu, hem bilimsel analizi mümkün kılacak hem de kamuoyundaki yanlış algıların düzeltilmesine yardımcı olacaktır.
- **Geri dönüşün ticaret politikasıyla bağlantılandırılması:** Türkiye'de kalan ve dönen Suriyeli girişimciler, Suriye'nin yeniden yapılanmasında Türk firmalarıyla ortaklıkları teşvik eden programlara dahil edilmelidir.
- **Kalacak nüfus için uyum:** Türkiye'de doğmuş ve büyümüş Suriyeli gençlerin önemli bir bölümünün kalıcı olacağı dikkate alınarak, bu nüfusun eğitim, mesleki beceri ve kayıtlı istihdam yoluyla ekonomiye katılımı uzun vadeli bir politika önceliği olarak ele alınmalıdır.

Çalışmanın sınırlılıkları ve gelecek araştırmalar: Bu çalışma betimsel nitelikte olup nedensel etkileri ölçen ekonometrik bir analiz içermemektedir. Kayıt dışı istihdama ve göçe yapılan kamu harcamalarına ilişkin ayrıntılı resmi verilerin sınırlılığı da değerlendirmeleri kısıtlamaktadır. Gelecek çalışmaların, geri dönüşlerin il ve sektör düzeyindeki işgücü ve ücret etkilerini mikro veriler ve yarı deneysel yöntemlerle incelemesi literatüre önemli bir katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

Akademik kaynaklar ve mevzuat

Akgündüz, Y. E., van den Berg, M., & Hassink, W. (2018). The impact of the Syrian refugee crisis on firm entry and performance in Turkey. *The World Bank Economic Review, 32*(1), 19–40.

Aksu, E., Erzan, R., & Kırdar, M. G. (2022). The impact of mass migration of Syrians on the Turkish labor market. *Labour Economics, 76*, 102183.

Altındağ, O., Bakış, O., & Rozo, S. V. (2020). Blessing or burden? Impacts of refugees on businesses and the informal economy. *Journal of Development Economics, 146*, 102490.

Balkan, B., & Tümen, S. (2016). Immigration and prices: Quasi-experimental evidence from Syrian refugees in Turkey. *Journal of Population Economics, 29*(3), 657–686.

Balkan, B., Tok, E. Ö., Torun, H., & Tümen, S. (2018). *Immigration, housing rents, and residential segregation: Evidence from Syrian refugees in Turkey* (IZA Discussion Paper No. 11611). IZA Institute of Labor Economics.

Borjas, G. J. (2003). The labor demand curve is downward sloping: Reexamining the impact of immigration on the labor market. *The Quarterly Journal of Economics, 118*(4), 1335–1374.

Card, D. (1990). The impact of the Mariel boatlift on the Miami labor market. *ILR Review, 43*(2), 245–257.

Ceritoğlu, E., Yüncüler, H. B. G., Torun, H., & Tümen, S. (2017). The impact of Syrian refugees on natives' labor market outcomes in Turkey: Evidence from a quasi-experimental design. *IZA Journal of Labor Policy, 6*, 5.

Çifçi, S. (2020). Ülkemize olan Afgan ve Suriye kökenli göç dalgalarının karşılaştırmalı analizi. *Middle East International Conference on Contemporary Scientific Studies-III*, Beyrut.

Del Carpio, X. V., & Wagner, M. C. (2015). *The impact of Syrian refugees on the Turkish labor market* (Policy Research Working Paper No. 7402). World Bank.

Dustmann, C., Schönberg, U., & Stuhler, J. (2016). The impact of immigration: Why do studies reach such different results? *Journal of Economic Perspectives, 30*(4), 31–56.

Erdoğan, M. M. (2020). *Suriyeliler Barometresi 2019: Suriyelilerle uyum içinde yaşamın çerçevesi*. Orion Kitabevi.

Geçici Koruma Yönetmeliği. (2014, 22 Ekim). *Resmî Gazete* (Sayı: 29153).

Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography, 3*(1), 47–57.

OECD. (2013). *International Migration Outlook 2013*. OECD Publishing.

Ravenstein, E. G. (1885). The laws of migration. *Journal of the Statistical Society of London, 48*(2), 167–235.

Todaro, M. P. (1969). A model of labor migration and urban unemployment in less developed countries. *The American Economic Review, 59*(1), 138–148.

Tümen, S. (2016). The economic impact of Syrian refugees on host countries: Quasi-experimental evidence from Turkey. *American Economic Review, 106*(5), 456–460.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. (2013, 11 Nisan). *Resmî Gazete* (Sayı: 28615). Kanun No. 6458.

Kurum raporları ve haber kaynakları

AB Türkiye Delegasyonu. (t.y.). Türkiye'deki mülteci krizine Avrupa Birliği'nin müdahalesi. https://www.eeas.europa.eu/delegations/turkiye/turkiyedeki-multeci-krizine-avrupa-birliginin-mudahalesi-0_tr

AB Türkiye Delegasyonu. (2023). AB, en kırılgan durumdaki mültecilere desteğin sürdürülmesi için Türkiye ile 781 milyon avroluk bir sözleşme imzaladı. https://www.eeas.europa.eu/delegations/t%C3%BCrkiye/ab-en-k%C4%B1r%C4%B1lgan-durumdaki-m%C3%BCltecilere-deste%C4%9Fin-s%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClmesi-i%C3%A7in-t%C3%BCrkiye-ile-781-milyon-avroluk-bir_tr

AB Türkiye Delegasyonu. (2024). Avrupa Sivil Koruma ve İnsani Yardım Operasyonları Genel Müdürlüğü Türkiye bilgi notu. https://eeas.europa.eu/delegations/t%C3%BCrkiye/avrupa-sivil-koruma-ve-insani-yardim-operasyonlari-genel-m%C3%BCd%C3%BCrl%C3%BC%C4%9F%C3%BC-t%C3%BCrkiye-bilgi-notu_tr

Dünya Bankası. (t.y.). Türkiye'nin mülteci koruma ve uyum önlemleri: Dünyanın en kapsamlı insani nakit destek programı. https://blogs.worldbank.org/tr/voices/turkiyenin-multeci-koruma-ve-uyum-onlemleri-dunyanin-en-kapsamli-insani-nakit-destek

Göç İdaresi Başkanlığı. (2022). Sınır dışı sayısında artış devam ediyor: 119.817 düzensiz göçmen sınır dışı edildi. https://www.goc.gov.tr/sinir-disi-119817

Göç Vakfı. (2024). Türkiye'deki Afganlarla ilgili neler biliniyor? https://gocvakfi.org/turkiyedeki-afganlarla-ilgili-neler-biliniyor-afgan-coban-tartismasi-neden-gundemde/

Göç Vakfı. (2025). Afgan göçmenler kitlesel olarak ülkelerine dönüyor: Türkiye'de durum ne? https://gocvakfi.org/afgan-gocmenler-kitlesel-olarak-ulkelerine-donuyor-turkiyede-durum-ne/

Mülteciler Derneği. (2026). Kalmak zor, dönmek meçhul: Bir göç ikilemi. Suriye'ye gönüllü geri dönüşler II. izleme raporu. https://multeciler.org.tr/wp-content/uploads/2026/01/KALMAK-ZOR-DONMEK-MECHUL-BIR-GOC-IKILEMI-SURIYEYE-GONULLU-GERI-DONUSLER-II.-IZLEME-RAPORU.pdf

TEPAV. (2018). Kurulan Suriyeli şirket sayısı geçen yıla kıyasla yüzde 17 azaldı. https://tepav.org.tr/en/haberler/s/4310

TEPAV. (2019). TEPAV Suriye Sermayeli Şirketler Bülteni, 15. sayı. https://tepav.org.tr/en/haberler/s/4452

Haber kaynakları

BirGün (2026). https://www.birgun.net/haber/tobb-verileri-kurulan-sirketler-azaldi-kapananlar-artti-701868

Borsanın Gündemi. https://www.borsaningundemi.com/haber/suriyelilere-calisma-izninde-merak-edilenler-246652

DHA (2024). https://www.dha.com.tr/gundem/guzel-yasam-icin-hedef-ulke-turkiyede-20-yilda-2-6-milyon-duzensiz-gocmen-yakalandi-2478884

Ekonomi Gazetesi (2025). https://www.ekonomigazetesi.com/ekonomi/2024te-300-bin-yabanciya-calisma-izni-verildi-46728

Gazete Birlik (2026). https://www.gazetebirlik.com/gundem/goc-idaresi-son-rakamlari-acikladi-turkiyede-kac-suriyeli-kaldi/987289

Habertürk. https://www.haberturk.com/suriyelilerin-donusu-ekonomiyi-etkiler-mi-3748585-ekonomi

Memurlar.net (2024). https://www.memurlar.net/haber/1115238/700-bin-suriyeli-kayit-disi-calisiyor.html

Milliyet (2024). https://www.milliyet.com.tr/galeri/son-dakika-suriye-haberleri-suriyeliler-geri-donuyor-mu-turkiyedeki-suriyeliler-ulkelerine-gidiyor-mu-7254236

Milliyet Uzmanpara (2015). https://uzmanpara.milliyet.com.tr/haber-detay/gundem/uc-yabanci-sermayeli-sirketten-biri-suriyeli/27469/

Pajhwok (2025). https://pajhwok.com/2025/12/26/turkey-detains-more-than-42000-illegal-afghans-this-year/

Radio Pakistan (2026). https://www.radio.gov.pk/13-07-2026/turkiye-intensifies-crackdown-against-illegal-immigrants-with-afghan-nationals-topping-arrest-list

Rudaw (2026). https://www.rudaw.net/turkish/categories/economic/928774

Sol Haber (2022). https://haber.sol.org.tr/haber/goc-idaresi-baskanligi-bu-yil-119-bin-yabanci-sinir-disi-edildi-359988

Timeturk (2026a). https://www.timeturk.com/yasam/gecici-koruma-altindaki-suriyeli-sayisi-yuzde-38-5-azaldi-haber-1831201

Timeturk (2026b). https://www.timeturk.com/goc-idaresi-baskanligi-acikladi-iste-turkiyeden-ayrilan-suriyelilerin-sayisi

Türkiye Gazetesi (2021). https://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/erdogan-acikladi-iste-turkiyedeki-afgan-gocmen-sayisi-800423

Türkiye Gazetesi (2024). https://www.turkiyegazetesi.com.tr/ekonomi/turkiyede-kac-suriyeli-calisan-var-cogunluk-hangi-sektorlerde-1079229

Wikipedia: 2025 Afghan deportation from Iran. https://en.wikipedia.org/wiki/2025_Afghan_deportation_from_Iran

Yeni Bakış (2026). https://www.yenibakishaber.com/suriyelilere-calisma-izni-muafiyeti-getirilmesi-ne-anlama-geliyor